

2006: מלחמת לבנון השנייה

הזדמנות שהוחמצה

'מלחמת לבנון השנייה' הוא הכינוי הרשמי שהעניקה בדיעבד ממשלת ישראל לעימות הצבאי שהתנהל בין מדינת ישראל לבין ארגון חזבאללה הלבנוני מן ה-12 ביולי עד ל-14 באוגוסט 2006 (מזכירות הממשלה, 2007). מאפייני העימות הזה היו שונים הן ממאפייני מלחמות העבר של ישראל והן ממאפייני העימות המתמשך בין ישראל לחזבאללה שקדם למלחמה והחל עם היווסדו של הארגון בשנת 1982. המלחמה החלה לאחר שחזבאללה תקף סיור של צה"ל שנע לאורך הגבול שבין ישראל ללבנון, הרג חמישה חיילים וחטף את גופותיהם של שניים מהם. היא הסתיימה לאחר ששני הצדדים הסכימו לקבל את החלטת מועצת הביטחון של האו"ם מספר 1701, שקראה להפסקת אש ולתגבור כוח האו"ם בלבנון. בד בבד עם המלחמה בצפון ניהלה ישראל גם מבצע צבאי נגד ארגון חמאס וארגוני טרור אחרים ברצועת עזה בעקבות חטיפה של חייל בגזרה זו ב-25 ביוני 2006.

בתחילת העימות בחרו מקבלי ההחלטות הישראלים לצאת ל"מבצע הרתעה" והחליטו לממש אותו בעיקר באמצעות הכוח האווירי. עם זאת, כפי שהתברר במהלך המלחמה ולאחריה, התשתית התפיסתית לניהולו של מבצע מסוג זה לא הייתה מגובשת דיה, וההתנהלות של כל הדרגים בעת מימושו חשפה פערים רבים שהובילו הן לרטוריקה בעייתית והן לכמה החלטות שגויות. ההחלטות שהתקבלו ביום המלחמה הראשון שיקפו למעשה את החלפת מדיניות ההכלה הקפדנית שננקטה מאז נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000, ברעיון אחר שתכליתו הייתה לשנות את מצב העניינים בלבנון. לרעיון זה היו שותפים כנראה הן הרמטכ"ל דן חלוץ והן ראש הממשלה אהוד אולמרט, אך הוא לא התגבש דיו בתקופה שלפני המלחמה (אולמרט, 2018, עמ' 693; חלוץ, 2010, עמ' 361–363).

במלחמת לבנון השנייה נחשף אפוא גודל הסטייה מתפיסת ההפעלה המקורית של צה"ל, ובלט בה באופן הברור ביותר השינוי במאזן היחסים בין הכוח האווירי לכוחות היבשה בתפיסת המלחמה הכוללת. דרך הפעולה הצבאית שנקטה ישראל במלחמה זכתה אחריה לביקורת חריפה: היא העדיפה להפעיל כמעט רק את כוח האש שלה באמצעות חיל האוויר והארטילריה, והייתה הססנית מאוד בהפעלת כוחות היבשה המתמרנים; למעט מבצעי פשיטה מוגבלים, לא בוצע תמרון נרחב של כוחות היבשה עד לשלבים מאוחרים יחסית של המלחמה; וכשהוחלט לבסוף על מהלך מתמרון נרחב – הוא היה חלקי ביותר והופסק זמן קצר אחרי שהתחיל. עניינו של פרק זה הוא בשיקולים שבגינם ניתנה עדיפות לכוח האווירי ובאופן שבו הוא הופעל להשגת מטרות המלחמה.

כמו ישראל גם חזבאללה לא היטיב להגדיר את מטרות המלחמה שלו, והעומדים בראשו ניהלו תהליך קבלת החלטות בעייתי. במסיבת עיתונאים שנערכה ביום החטיפה דיבר נסראללה בעיקר על מטרות החטיפה עצמה והסביר כי היא נועדה להביא לידי שחרורם של אסירים לבנונים ופלסטינים. מעיון בדבריו ברור לגמרי שמנהיג חזבאללה לא הבין כי הוא עומד בפני מערכה ממושכת ושציפיותיו המוקדמות בנוגע לתגובתה של ישראל היו שגויות. בכמה הזדמנויות לאחר המלחמה אף הודה נסראללה בגילוי לב כי טעה בהערכתו.

שני הצדדים לא רצו אפוא במלחמה, בוודאי לא בהיקף ובעוצמה שאליה היא התפתחה. תופעה זו אינה חדשה, אך דומה שהיא מאפיין מובהק של התקופה הנוכחית – התרחשויות שהן תוצאה של התהוות ושל דינמיקה ולא של תכנון מוקדם ושל מטרה ברורה (ברון, 2021, עמ' 26).

בדיעבד אנו יודעים כי ההרתעה שמקבלי ההחלטות הישראלים ביקשו להשיג אכן הושגה, ולמשך תקופה ארוכה מאוד מאז תום המלחמה שרר שקט בזירה זו. עם זאת, יש ויכוח על תרומתה הישירה של המלחמה עצמה לתקופת השקט הזאת, ובזיכרון הציבורי נותרה המלחמה לא מוצלחת ואף כישלון. ועדת וינוגרד (2008) הגדירה את המלחמה "החמצה גדולה וחמורה" (עמ' 41) וכתבה: "לראשונה במלחמות ישראל – מלחמה שישיראל הייתה מעורבת בה, הסתיימה בלי שישיראל ניצחה בה בבירור מבחינה צבאית" (עמ' 11). בדברים אלו יש כמובן לכל הפחות חוסר דיוק היסטורי, אך אין ספק שצה"ל על יכולותיו המתקדמות לא הצליח להפסיק את ירי הרקטות המתמשך על יישובי הצפון, ובתום 34 ימי המלחמה חזבאללה לא הובס. 4,000 הרקטות שנפלו בשטח ישראל המחישו לישראלים הן את מגבלות כוחו של צה"ל והן כמה ממאפייניו של המלחמה בעת הנוכחית. ועדת וינוגרד (2007) ראתה את העניין בחומרה: "קשה להגזים בהשלכות מרחיקות הלכת של תוצאה זאת בעינינו אנו, כמו גם בעיני אויבינו, שכנינו וידידינו באזור ובעולם" (עמ' 11). את התוצאה הזאת קשרו רבים לאופן שבו הפעילה ישראל את כוחה הצבאי ולעדיפות שהיא נתנה לשימוש בכוח האווירי.

הדרך למלחמה

ההסכמה הרווחת היא כי הדרך למלחמת לבנון השנייה החלה בנסיגת צה"ל מלבנון במאי 2000 (חלוץ, 2010, עמ' 361). הנסיגה סיימה 18 שנים מתסכלות של נוכחות ישראלית בלבנון והייתה אמורה לשים קץ גם לתחושת 'הבוץ הלבנוני'. היא לוותה בהכרזה חד־משמעית של ראש הממשלה אהוד ברק ושל בכירים נוספים כי ישראל תגיב בעוצמה ובנחישות על כל הפרה של ריבונותה. הריגת שלושה חיילי צה"ל בהר דוב וחטיפת גופותיהם ב־7 באוקטובר 2000, חמישה חודשים לאחר הנסיגה, לא זכתה לתגובה של ישראל, אך סימנה את תחילת המסלול המואץ בדרך למלחמת לבנון השנייה.

להבלגה זו היו מגוון סיבות, ובמרכזן – הרצון להתמקד בהכרעת האינתיפאדה השנייה, שהחלה שבועות אחדים קודם לחטיפה. אבל יותר מכול היא כבר הצביעה בבירור על חוסר הנכונות של הדרג המדיני ושל הדרג הצבאי הבכיר לחזור ללבנון. תחושת 'הבוץ הלבנוני' הופנמה, ובעקבותיה עצם הרעיון לערוך בלבנון מהלך מתמך נרחב של כוחות היבשה נתפס רלוונטי פחות ופחות. התוכנית האופרטיבית שהייתה אמורה לעמוד בבסיסו של מהלך כזה – 'מגן הארץ' – אומנם הושלמה ואושרה ב־2002, אך היו בה כמה מדרגות פעולה שנועדו להבטיח כי מהלך מתמך כזה יצא לפועל רק אם כל הדרכים האחרות מוצו ונכשלו. הביטוי המובהק ביותר של גישה זו היה תרגיל המפקדות המטכ"לי 'אבני אש 9'; הוא נערך ביוני 2004, ובהנחיית הרמטכ"ל משה יעלון הופעלו בו אש מנגד ומהלך קרקעי מוגבל מאוד. הרמטכ"ל ביקש להמחיש לצבא את היתרונות ואת המגבלות של השימוש באש ללא מהלך מתמך נרחב, והתרגיל תאם את הגישות שאפיינו את תהליך גיבוש תפיסת ההפעלה המטכ"לית וזכה לתמיכתו של חיל האוויר. את המהלך הקרקעי המשיל הרמטכ"ל לאלת בייסבול גדולה שמונפפים בה כדי להרתיע, לא כדי להכות בה (הראל ויששכרוף, 2008, עמ' 117–118).

ישראל אימצה כלפי הזירה הלבנונית תפיסה אסטרטגית צבאית של 'הכלה' שבמרכזה רעיון 'המנוף הסורי'. בבסיסו של רעיון זה עמדו שיקולים כבדי משקל שאפשרו לראות בסורים את האחראים לנעשה בלבנון, אך עמדו גם הערכות כי נגד סוריה, מדינה עם תשתיות וצבא סדיר, אפשר להפעיל ביתר יעילות את הכוח האווירי, וכי הפעלתו יכולה לכפות על הסורים להשפיע על חזבאללה ולרסן את פעולתו. רעיון 'המנוף הסורי' אף מומש בכמה אירועים לאחר הנסיגה מלבנון: באפריל וביוני 2001 הותקפו בלבנון מערכות מכ"ם סוריות כדי לאותת לסורים לרסן את חזבאללה; באוגוסט 2003, לאחר שנער ישראל נהרג מירי תותחי נ"מ של חזבאללה, טסו מטוסים ישראליים בגובה נמוך מעל ארמונו של הנשיא הסורי שבצפון החוף כדי לאותת לבשאר אל-אסד לרסן את חזבאללה. לצד רעיון 'המנוף הסורי' הייתה גם גישה אחרת שהדגישה את מקומו של חזבאללה במערכת הלבנונית ואת אחריותה של מדינת לבנון לנעשה בשטחה. גישה זו ראתה בתקיפת מטרות תשתית לבנוניות את 'המנוף' הנכון שיוכל להשפיע על חזבאללה, הן בשל הלחץ הבינלאומי והאזורי שיווצר והן בגלל היותו של חזבאללה קשוב למצבה של לבנון (ועדת וינוגרד, 2007, עמ' 39).

חוסר נכונותה של ישראל להיגרר לעימות בלבנון השתקף בהבלגתה על עוד שורה של אירועים שהתרחשו בתקופה שבין נסיגת צה"ל מלבנון לתחילת מלחמת לבנון השנייה, בהם: פיגוע הרג ליד מצובה (ממזרח לנהרייה) ב-12 במארס 2001, שנהרגו בו חמישה אזרחים וקצין; ירי כבד של מרגמות על מוצבי צה"ל ושל קטיושות על קריית שמונה באפריל 2002, בעת מבצע 'חומת מגן'; וירי תותחי נ"מ מתמשך (עד לשנת 2003), שכוון לכאורה נגד הטיסות הישראליות שהתחדשו בשמי לבנון לאחר החטיפה בשנת 2000, אך כוון למעשה לנפילת הפגזים בשטח ישראל. בשנה שקדמה למלחמת לבנון השנייה סוכלו כמה ניסיונות חטיפה ותקיפה שעשה חזבאללה לאורך הגבול, והתגובה של ישראל עליהם הייתה נקודתית. בנובמבר 2005 נעשה הניסיון השאפתני ביותר – עשרות מאנשי הכוח המיוחד של חזבאללה חצו את הגבול לישראל, ברגל ובנסיעה על טרקטורונים, וניסו לתקוף עמדה בכפר רג'ר כדי לחטוף חיילים. הניסיון סוכל בעקבות התרעה מודיעינית והיערכות נכונה של כוח הצנחנים שאייש את העמדה.

מי שהחל במדיניות ההבלגה לאחר החטיפה באוקטובר 2000 היה ראש הממשלה ברק. אבל מחודש מארס 2001 ועד לינואר 2006 עמד בראש ממשלת ישראל אריאל שרון, והוא שעיצב במידה רבה את המדיניות הזאת. לפי הראל ויששכרוף (2008) עקב אירועי מלחמת לבנון הראשונה ותוצאותיה היה שרון המדינאי 'היחיד שלא היה יכול להרשות לעצמו, בשום נסיבות, פלישה חדשה של צה"ל ללבנון' (עמ' 73). אבל למדיניותו היה גם היגיון מעשי. ישראל התמודדה באותן שנים עם האינתיפאדה השנייה ונרתעה מפתחתה של חזית שנייה בצפון. שיקול מעשי נוסף נבע משינוי מסוים בעמדת המערכת הבינלאומית כלפי חזבאללה בשל הקשר העקיף של הארגון לפיגועי ה-11 בספטמבר 2001 בארצות הברית. בספטמבר 2004, בעקבות יוזמתו של ארצות הברית ושל צרפת, התקבלה באו"ם החלטה מספר 1559; היא קראה לכבד את ריבונותה של לבנון, להסיג את כל הכוחות הזרים ולפרק את כל המיליציות הצבאיות בלבנון, לרבות חזבאללה.

חודשים אחדים אחר כך התחולל שינוי יסודי בלבנון עצמה. ב-14 בפברואר 2005 נרצחו רפיק אלחריירי, ראש ממשלת לבנון לשעבר, ולפחות שמונה ממאבטחיו בפיצוץ מכונית תופת ליד שיירתו, בעת שחלפה בסמוך למלון סנט ג'ורג' שבביירות. בעקבות הרצח החלה בלבנון, ובעיקר בביירות, שרשרת של הפגנות המוניות שכונתה 'מהפכת הארזים' והובילה להתפטרות הממשלה הפרו-סורית בלבנון. אבל למאות אלפי

המפגינים שיצאו לרחובות היה יעד שאפתני יותר – הם דרשו להוציא את כוחות הצבא ואת גורמי המודיעין הסוריים מן המדינה ולסיים את השליטה הסורית עליה. בשל החלטת מועצת הביטחון 1559 זכו ההפגנות לתמיכה בינלאומית רחבה. ב־2 במארס 2005, לאחר תקופה קצרה של חוסר תגובה סורית למתרחש, הודיע נשיא סוריה בשאר אל־אסד כי כוחותיו ייסוגו לחלוטין מלבנון תוך כמה חודשים. בפועל נסוגו הכוחות הסוריים באפריל 2005, וכך הסתיימה הנוכחות ארוכת השנים של סוריה בלבנון. כחודש לאחר מכן נערכו בלבנון בחירות; זכה בהן גוש אנטי־סורי בהובלת סעד, בנו של רפיק אלחירי, והוא הקים ממשלה בראשות פואד סניורה.

יציאת הכוחות הסוריים מלבנון ערערה את יסודותיו של רעיון 'המנוף הסורי' וחייבה גישה חדשה, ישירה יותר, להפעלת הכוח נגד חזבאללה. לפיכך התבססה 'מי מרום', התוכנית האופרטיבית החדשה להתמודדות ישירה עם חזבאללה, על מהלך מתמדי של כוחות היבשה. את הרעיון המרכזי של התוכנית אישר הרמטכ"ל חלוץ במאי 2006, והיא תורגלה כחודש לאחר מכן בתרגיל של פיקוד הצפון שהתנהל לפי תרחיש חטיפה דומה לאירוע שבעקבותיו החלה כחודשיים לאחר מכן מלחמת לבנון השנייה. התוכנית לא הושלמה ולא אושרה עד לפרוץ המלחמה, ולמרות זאת הופצה לכוחות ביומה הראשון (ועדת וינוגרד, 2007, עמ' 55).

במקביל לתוכנית 'מי מרום' התפתחה במטכ"ל 'שוברת הקרח', תוכנית אופרטיבית ששיקפה דווקא את השאיפה להימנע מן המהלך הקרקעי הנרחב של 'מי מרום'. תכליתה הייתה "לייצר מצב חדש ושונה בזירה הלבנונית בנסיבות של הסלמה כללית או כתגובה לאירוע חריג באמצעות פעולה רבת עוצמה של אש מנגד ללא מהלך קרקעי נרחב" (ועדת וינוגרד, 2007, עמ' 56). התוכנית התבססה על הפעלת אש מנגד בשילוב תמרון קרקעי מוגבל, והרעיון שעמד מאחוריה היה של מכת אש חזקה בת כמה יממות, ולאחריה פסק זמן שבו ייבחן מצב העניינים כדי להחליט אם וכיצד להמשיך את המערכה ואם להפעיל כוחות גדולים במהלך מתמדי (הראל ויששכרוף, 2008, עמ' 226–227; ועדת וינוגרד, 2007, עמ' 56; חלוץ, 2010, עמ' 375). אי־השלמת תוכנית 'מי מרום' ופיתוחה של 'שוברת הקרח', שאף היא לא הושלמה, משקפים את המבוכה במטה הכללי בנוגע למהלך מתמדי בלבנון.

צורת התמרון בתוכנית 'מי מרום' לא הייתה שונה מהותית מזו המסורתית, בסד"כ גדול, שעוצבה במידה רבה בדמותה של מלחמת יום הכיפורים. ואולם בעקבות שנים של הזנחה איבד צה"ל את הכשירות לממש את תפיסת התמרון הזאת בכלל ובזירה הלבנונית בפרט. הפגיעה בכשירות, שבחלקה הייתה מודעת ונבעה משינויים תפיסתיים, החריפה עקב הקיצוצים בתקציב הביטחון משום שהם חיבו לקבל החלטות קשות בטרם נבחנו החלופות האפשריות ברצינות הראויה. הצורך המתמשך להכריע את הטרור הפלסטיני חייב הקצאה אדירה של משאבים, בכל התחומים, ותרם אף הוא תרומה גדולה לפגיעה בכשירותו של צה"ל לממש את תפיסת ההפעלה המקורית שלו. הפגיעה במערך המילואים הייתה חמורה במיוחד. במקרה לגמרי ביקר ראש הממשלה אולמרט בצה"ל יום אחד לפני פרוץ המלחמה בלבנון. נשיא בית הדין הצבאי לערעורים האלוף ישי בר, שפיקד במשך שנים רבות על יחידות מילואים (ולימים מונה גם למפקד גיס), אמר לאולמרט: "כשירות צבא היבשה משולה לצ'ק בלי כיסוי. מתישהו יגיע הטלפון מהבנק" (הראל ויששכרוף, 2008, עמ' 138).

מלחמה מטיפוס שונה

שורר ויכוח על ההגדרה הנכונה לאירועים בקיץ 2006 ועל השאלה אם אכן הייתה זו, כפי שנקבע בדיעבד, 'מלחמה'. ועדת וינוגרד כתבה בהקשר זה:

אחרי 25 שנה ללא מלחמה, הייתה כאן מלחמה (גם אם מטיפוס שונה). והיא מחזירה אל מרכז הדיון והמחשבה שאלות נוקבות, שהחברה הישראלית העדיפה, בחלקה, להתחמק מהן [...] צה"ל לא היה מוכן למלחמה, בין השאר, כי בחלק מן הדרג המדיני והצבאי התגבשה המחשבה כי עידן המלחמות עבר (ועדת וינוגרד, 2007, עמ' 60).

נראה אפוא שבעיני חברי ועדת וינוגרד אכן הייתה זו מלחמה.

לאהוד אולמרט, ראש הממשלה בעת האירועים, יש גרסה אחרת. ב־12 ביולי 2012, יום השנה השישי לפרוץ מלחמת לבנון השנייה, הוא הרצה בכנס של המכון למחקרי ביטחון לאומי. את ההרצאה הוא פתח בהערה כללית: "המאמץ הצבאי שהפעילה מדינת ישראל בלבנון בקיץ 2006, הוא אירוע שמוגזם לקרוא לו 'מלחמה'" (אולמרט, 2014, עמ' 3). גם בעיצומם של האירועים עצמם נמנעה הממשלה בראשותו משימוש במושג זה בהקשר המבצע הצבאי בלבנון. עתירה לבג"ץ כי יורה לממשלה להפעיל את סמכותה ולהכריז על מלחמה, נדחתה אף היא תוך כדי האירועים, ובית המשפט הבהיר במפורש כי להשקפתו אכן אין מדובר במלחמה (בג"צ 6024/06). גם הדרג הצבאי הבכיר נמנע מלהגדיר את האירועים 'מלחמה', ואף שהרמטכ"ל חלוץ זיהה שזוהי מלחמה, הוא לא הצליח להנחיל הבנה זו לצבא (פינקל, 2018, עמ' 49–54).

ההימנעות של כלל הגורמים מהגדרת האירועים 'מלחמה' אינה מקרית. הדימוי הכללי של רבים על המלחמה היה מבוסס עד לפני זמן לא רב על צורת המלחמה שאפיינה את התקופה המודרנית (בערך מאמצע המאה ה־18) ותאמה את דפוסי המלחמות הראשונות בין ישראל למדינות ערב. המלחמה מסוג זה הייתה טוטלית בעוצמתה ותעשייתית במהותה, התנהלה בין מדינות לתכלית מדינית מובהקת ותוצאתה הייתה בדרך כלל ברורה וחד־משמעית. השאיפה להשיג הכרעה צבאית מהירה וחד־משמעית באמצעות המהלך המתמרן של כוחות היבשה, המייצג המובהק של הכרעה כזו, וההפרדה הברורה בין החזית לעורף היו מאפיינים מובהקים של מלחמות מסוג זה.

זהו הדימוי שהיה בתודעתם של ישראלים רבים בפרוץ האירועים בקיץ 2006, והוא שהקשה עליהם את ההכרה כי מדובר במלחמה, גם אם בעלת מאפיינים אחרים. כמה מן המאפיינים הכלליים של סוג המלחמה הזה היו מוכרים לישראלים כבר יותר משני עשורים, אך הופעתם במרוכז, בעימות בעל עצימות גבוהה יחסית ונגד אויב בעל אופי ייחודי, הקשו על ההנהגה המדינית, על הדרג הצבאי הבכיר, על הלוחמים עצמם וגם על הציבור הרחב להתאים את דפוסי החשיבה והפעולה שלהם לאופי האתגר. גם הביקורת שנשמעה לאחר המלחמה על אופן ניהולה בכל הדרגים הושפעה מן הקושי הזה, אף שזיהתה נכונה כמה ליקויים וכשלים מהותיים.

עוצמתו של הדימוי הייתה כה גדולה עד שהשאיפה להכרעה צבאית ברורה וחד־משמעית במלחמת בזק קצרה עמדה גם ביסוד ההתבוננות הישראלית על מהלכיה של המלחמה ועל תוצאותיה. אבל המלחמה בשנת 2006, כמו גם המבצעים שישראל הייתה מעורבת בהם אחריה, ממחישים כי המציאות הנוכחית היא

אחרת. מקובל להניח כי המלחמה היא בראש ובראשונה תופעה תקופתית ובמידה רבה חברתית. מלחמת לבנון השנייה לא הייתה דומה למלחמות שניהלה ישראל עם מדינות ערב בעשורים הראשונים להקמתה – היא לא התנהלה בין שתי מדינות לאום, היא לא הייתה טוטלית ושני הצדדים לא חתרו בה להכרעה צבאית באמצעות כיבוש שטח או השמדת כוחות. היא הייתה מלחמה – אך מסוג אחר.

חזבאללה הבין לעומק עניין זה והציג כנגד הדימוי הישראלי של המלחמה תפיסה מגובשת היטב שבמרכזה מאמץ מכוון למנוע מישראל הכרעה ברורה וחד־משמעית. לכן הושקעו המאמצים של חזבאללה בעיקר כדי להגביר את שרירותו וכדי להפגין אותה לפני מגוון קהלי יעד, והאמצעי העיקרי למימוש המטרה הזאת היה ירי הרקטות המתמשך על ישראל.

המלחמה הבהירה את הקושי לממש את השאיפה הישראלית המסורתית לקצר את משכן של המלחמות ולהשיג הכרעה צבאית ברורה וחד־משמעית, בוודאי בדרך שבה בחרה ישראל להפעיל בה את כוחה הצבאי. עם זאת, היא גם הבהירה את מגבלותיה הקשות של התפיסה שאימצו חזבאללה וגורמים אחרים להתמודדות עם ישראל. אומנם תפיסה זו הצליחה לגרום להתמשכות הלחימה ולתחושות קשות בצד הישראלי, אך ככל שהתמשכה הלחימה התגבר גם הנזק לחזבאללה וללבנון, והוא היה, כאמור, כבד יותר מהערכותיו של חזבאללה טרום המלחמה.

מטרות המלחמה

המלחמה חשפה ליקויים קשים בתהליך קבלת ההחלטות בישראל ברמה האסטרטגית. לפי ועדת וינוגרד (2007) "ההחלטה לצאת למערכה צבאית ולסטות ממדיניות ההכלה נעשתה בחופזה, בלא שנקבעו למערכה יעדים ברורים ומוסכמים, ללא מתווה פעולה עקבי שהיה יכול להביא למימושם, וללא התייחסות סדורה למאפיינים המיוחדים של הזירה שעשו פעולה צבאית בה כה מורכבת ורבת בעיות" (עמ' 119). ואכן אף על פי שאיום החטיפה היה איום קונקרטי מאוד (שחזבאללה אף ניסה לממשו, ללא הצלחה, בנובמבר 2005), ואף על פי שהדרגים הבכירים ביותר, ובכלל זה ראש הממשלה והרמטכ"ל, העידו שהבינו בחודשים שלפני המלחמה כי אסטרטגיית ההבלגה מיצתה את עצמה וכי פעולה דוגמת חטיפה תאלץ את ישראל לסטות ממנה, לא הייתה לצמרת המדינית והצבאית של ישראל תפיסה מגובשת ומקיפה על דרך ההתמודדות עם אתגר כזה ועם משמעותיותו הרחבות יותר (לדעה שונה שלפיה הייתה תפיסה מגובשת כזאת ראו גורדון, 2012).

ועדת וינוגרד (2008) כתבה כי "הממשלה לא רצתה במלחמה, לא התכוונה לצאת אליה ולא ידעה שהיא יוצאת למלחמה" (עמ' 33). ואכן ישראל יצאה למלחמה בלא שנערך בצמרת המדינית שלה בירור יסודי של מטרות המלחמה המדיניות. בדיון הראשון שנערך בממשלה לא היה ברור לרוב השרים כי ישראל נמצאת בתחילתה של מלחמה, ורבים מהם ראו בפעילות הצבאית פעולת תגובה ממוקדת ומוגבלת בזמן ובהיקף. רוב השרים היו בדעה כי נדרשת תגובה חריפה לפעולת החטיפה, אך הדיון לא עסק במשמעויות הרחבות יותר של פעולת התגובה הישראלית וביעדיה הכלליים. בתום הדיון הודיעה הממשלה כי החטיפה היא אירוע חמור וכי האחריות עליה היא של ממשלת לבנון, אך ראתה בחזבאללה מי שביצע את החטיפה ועתיד לשלם עליה את המחיר. הממשלה התריעה על האפשרות שתהיה תקיפה נרחבת על העורף והקימה צוות מצומצם יותר של שרים לצורך אישור הפעולות הצבאיות הפרטניות.

את הניסוח הברור ביותר למטרות המדיניות של המלחמה אפשר למצוא בנאום שנשא בכנסת ראש הממשלה אולמרט ב־17 ביולי 2006, כחמישה ימים לאחר תחילת המלחמה. בנאום זה הציג אולמרט יעדים שאפתניים מאוד למלחמה, בהם החזרת החיילים החטופים, הוצאת חזבאללה מן האזור ופריסת צבא לבנון בדרום המדינה לפי להחלטת מועצת הביטחון 1559. ואולם בעדותו בפני ועדת וינוגרד (ובהרצאה שנתן בשנת 2012) המעיט אולמרט בחשיבותו של הנאום וטען כי המטרות מרחיקות הלכת הוצגו כי לצורכי הסברה והעלאת המורל – “יש דברים שאומרים כי צריך לומר אותם” (אולמרט, 2014, עמ’ 8; ועדת וינוגרד, 2007, עמ’ 101). הביטוי הברור ביותר למטרות המלחמה המפורטות יותר ניתן דווקא בהצגה של הצבא בפני ממשלה, עוד ביום הלחימה הראשון. מהצגת הצבא עולה שהבין שהתכלית האסטרטגית של הפעולה הצבאית היא בראש ובראשונה שיקום ההרתעה הישראלית והעמקתה, והיא תושג באמצעות המחשת הנכונות הישראלית לגבות מחיר גבוה ולא פרופורציונלי בגין פעילות עוינת נגדה, גם לנוכח איום ברור על העורף הישראלי. בסוגיית החיילים החטופים שיקפה ההצגה את ההבנה של הצבא כי הפעולה הצבאית כשלעצמה לא תוכל להביא לידי החזרתם, ולכן תכליתה היא ליצור את התנאים שיאפשרו משא ומתן על השבתם לישראל.

ממכלול החומר שהתפרסם עולה אפוא כי ישראל רצתה בעיקר לשקם את דימוי ההרתעה שלה משום שהוא ספג להשקפתה מהלומה קשה עקב השילוב בין שתי פעולות חטיפה שהתרחשו בגזרות שישאל נסוגה מהן באופן חד־צדדי. בנסיבות אלו חשו מקבלי ההחלטות בישראל כי אין מנוס מתגובה חריפה על החטיפה. ואכן מניתוח הדברים שנאמרו בדיונים ביום הלחימה הראשון עולה כי בדרג המדיני עסקו יותר בממדיה של התגובה הצבאית הישראלית ובעוצמתה ופחות ביעדים המדיניים שצריכה להשיג הפעולה הצבאית. למעשה ממשלת ישראל לא החליטה לצאת למלחמה אלא לפעולה צבאית שתשדר מסר ברור שימנע בעתיד חטיפות ופעולות אחרות בעלות אופי דומה.

הדיונים ביום הלחימה הראשון

בדיון שנערך בממשלה בערב של יום הלחימה הראשון התברר כי בקרב משתתפי הדיון יש שלוש גישות שונות בנוגע לשאלה נגד מי נכון להפעיל את הכוח הישראלי כדי להשיג את ההרתעה: נגד המדינה הלבנונית, נגד סוריה או נגד חזבאללה עצמו. גישות אלו שיקפו תפיסות שהיו גם לפני המלחמה אך לא זכו לדיון מעמיק ולפיכך לא התבררו די הצורך (על הדיונים ביום הראשון למלחמה ראו הראל ויששכרוף, 2008, עמ’ 157–177; ועדת וינוגרד, 2007, עמ’ 66–84).

הרמטכ”ל חלוץ ראה בתגובת ישראל לחטיפה נקודת מפנה בהתייחסותה של ישראל לבעיית חזבאללה ולאחריותה של ממשלת לבנון לבעיה זו. הוא הציג לדרג המדיני את הרעיון האסטרטגי שהתגבש בדיונים שנערכו בראשותו עם בכירי הרמטכ”ל – יצירת לחץ כבד על ממשלת לבנון למימוש אחריותה ולטיפול בחזבאללה, באמצעות פגיעה קשה בתשתית הלאומית של לבנון, ובעיקר במערכות החשמל והתחבורה. במילותיו של אולמרט: “בפעולה מהירה, הרסנית וקצרה ביותר” (אולמרט, 2014; אולמרט, 2018, עמ’ 712; חלוץ, 2010, עמ’ 364). חלוץ (2010) כתב כי דרך הפעולה שהמליץ עליה התגבשה אצלו במשך זמן רב, עוד קודם שהתמנה לרמטכ”ל. הרעיון היה לדחוף את חזבאללה אל מעבר לסף שעליו הוא צעד מאז מאי

2000 "באמצעות פעולה מעבר לציפיות שלו [...] [שתבהיר] כי המחיר שישראל תגבה מן הצד השני גבוה מפוטנציאל הרווח שלו" (עמ' 361–362).

הרמטכ"ל היה מודע כמובן לחולשתה של הממשלה הלבנונית, ולכן נראה כי ביסוד המלצתו עמדה ההערכה כי תקיפות כאלו יזרזו את הקהילה הבינלאומית להתערב ולעמוד לצידה של הממשלה הלבנונית (חלוץ, 2010, עמ' 380), וכי בעקבות הנזק שייגרם מן התקיפות תכיר האוכלוסייה הלבנונית בכך שחזבאללה אינו 'מגן לבנון', כפי שהוא מכריז, משום שפעולתו גרמה דווקא להרס. הצבא הציע לתקוף שתי תחנות כוח ולפגוע ב־20–30 אחוזים מן ההספק הכולל של רשת החשמל הלבנונית, וכן לתקוף מטרות של חזבאללה עצמו, לרבות תחנת השידור של הארגון.

הדרג המדיני דחה הן את הרעיון של חלוץ והן את הרעיון של ראש המוסד מאיר דגן לתקוף גם מטרות בסוריה. לדחיית הרעיון לתקוף את התשתיות הלבנוניות תרמה כנראה גם שיחת טלפון שערך אולמרט עם מזכירת המדינה האמריקנית קונדוליסה רייס, ובה היא הביעה הבנה לצורך של ישראל להגיב, אך גם את הסתייגות ארצות הברית מתקיפת תשתיות או מפגיעה אחרת בסניורה (הראל ויששכרוף, 2008, עמ' 165). אולמרט מכחיש בספרו כי נכנע לדרישה אמריקנית בעניין עוצמת התגובה לחטיפה (אולמרט, 2018, עמ' 695–696). דחיית הרעיון של דגן נבעה מחוסר רצון לפתוח חזית גם נגד סוריה, שבתקופה שקדמה למלחמת האזרחים שפרצה ב־2011, היה כוחה הצבאי רב.

בסיכום הדיון בחר הדרג המדיני ברעיון שצידד בו שר הביטחון פרץ שבמרכזו פגיעה ישירה בחזבאללה. הדרג המדיני אישר למעשה לצבא להפעיל את 'משקל סגולי', תוכנית מבצעית שהוכנה במשך שנים בחיל האוויר וכללה תקיפה מקדימה על חלק מן המערך הרקטי של הארגון. במובנים רבים היה הרעיון של 'משקל סגולי' מרחיק לכת יותר אפילו מתקיפת התשתית הלאומית. הסיבה לכך היא שרוב הרקטות הוסתרו בבתיים אזרחיים, בדרך כלל בפאתי כפרים, והצבא נמנע מלהמליץ לדרג המדיני על תקיפת המטרות הללו בשל החשש מפגיעה נרחבת באזרחים. בדיעבד הייתה הפגיעה באזרחים מצומצמת הרבה יותר מכפי שהעריך הצבא, אך האישור שנתן הדרג המדיני לתקיפה משקף את תפיסתו על עוצמת התגובה הישראלית הנדרשת. מלבד תקיפת מערך הרקטות הונחה צה"ל להטיל סגר ימי ואווירי על לבנון ולמנוע אספקת נשק לחזבאללה מסוריה ומאיראן. האפשרות לבצע מהלך קרקעי לא עלתה לדיון רציני ביום הראשון, וכשעלתה לדיון בימים הבאים התנגדו לה רוב מקבלי ההחלטות, הן בדרג המדיני והן בדרג הצבאי הבכיר. גם דעת הקהל הישראלית הייתה נגד מהלך קרקעי.

ההנחיות הראשונות שניתנו לצבא לא נגעו במפורש בצורך להביא במהירות לידי הפסקת שיגורי הרקטות קצרות הטווח דווקא. באופן כללי אפשר כנראה לקבוע כי גם הדרג המדיני וגם הדרג הצבאי הבכיר המעיסו בחשיבותן של הרקטות קצרות הטווח והחמיצו במידה רבה את מקומן המרכזי ברעיון של חזבאללה. המודעות לכך שהעורף הישראלי יספוג מטחים של רקטות הייתה קיימת ללא ספק ואף הודגשה בדיונים הפנימיים ובהתבטאויות הפומביות, אך נראה שמקבלי ההחלטות הפחיתו בחשיבות העניין. ייתכן שגם לא הבינו את ההבדל שבין ספיגת מטחי רקטות כחלק מהסלמה קצרה (דוגמת אלו שהתרחשו בעבר בעימות עם חזבאללה) ובין האפקט המצטבר של ירי מתמשך כזה. סוגיית משכו הרצוי של העימות לא נדונה ביום הראשון כלל, וגם לא בימים שאחר כך.

שרת החוץ ציפי ליבני שאלה מה ייחשב לניצחון בעימות הצבאי. הרמטכ"ל ענה לה כי המלחמה לא תסתיים ב"נוקאאוט", דהיינו בניצחון ברור וחד־משמעי ובהנפת דגלים לבנים על ידי חזבאללה (אולמרט, 2018, עמ' 715–716).

השלב הראשון של המלחמה

בשלב הראשון של המלחמה פעל צה"ל בעיקר כדי לנטרל את יכולות הירי של חזבאללה לטווחים בינוניים וארוכים וכדי לאותת לארגון על השינוי היסודי שחל במדיניות הישראלית. הוא נמשך כשבוע, מתחילת המלחמה ב־12 ביולי ועד ל־19 ביולי. במהלכו פגעו בישראל 625 רקטות (100 רקטות בממוצע ליום), לרבות בחיפה ובטבריה, ונהרגו 13 אזרחים ו־14 חיילים (לרבות החיילים שנהרגו ביום הלחימה הראשון). אחד מן המאפיינים המובהקים של שלב זה היה התמיכה הרחבה שזכתה לה הפעולה הצבאית הן בדעת הקהל הישראלית והן בדעת הקהל הבינלאומית.

הכוח האווירי היה הכוח העיקרי שהופעל בשלב זה, והוא פעל בעיקר נגד מערכי הרקטות לטווח בינוני וארוך של חזבאללה. מלבדם הותקפו בשלב זה סמלי הריבונות של חזבאללה בלבנון (בעיקר רובע הדחיה בבירות ומתקנים של הארגון בבעלבכ), גשרים, צירי תנועה ומפקדות. בד בבד הוטל גם סגר אווירי יומי על לבנון כדי למנוע אספקה של אמצעי לחימה מסוריה ומאיראן, וחיל האוויר החל לתקוף גם שיירות שהעבירו אמצעי לחימה מסוריה ללבנון. כוחות היבשה לא הופעלו בשלב זה למהלך מתמדי כלשהו, ופעולתם היחידה למעשה הייתה תחילת הריסתם של מוצבי חזבאללה לאורך גדר הגבול בין לבנון לישראל.

בלילה שבין ה־12 ל־13 ביולי החליטה ישראל להגיב בעוצמה רבה על פעולת החטיפה. בלילה הזה יצאה לפועל התקיפה האווירית המקדימה על מערך הרקטות לטווח בינוני, בפרט על רקטות הפאג'ר מתוצרת איראן. תקיפה זו הייתה שיאו של מאמץ מודיעיני ומבצעי רב־שנים. בתוך פחות משעה, ב־13 ביולי לפנות בוקר, הותקפו מן האוויר והושמדו כמה עשרות משגרי רקטות נייחים שהוסתרו בבתייהם של פעילי חזבאללה ושל משפחות שיעיות בדרום לבנון. מערך זה נפגע קשות ולא בא לידי ביטוי ממשי במהלך המלחמה.

ב־14 ביולי, לאחר דיונים בממשלה, הותקפו לראשונה בניינים ברובע הדחיה שבבירות. ההתקפות על רובע הדחיה נמשכו ברוב ימי המלחמה ונתפסו, גם בדיעבד, מן המכות הכואבות ביותר שספג חזבאללה. באותו ערב שיגר חזבאללה שני טילי חוף־ים סיניים מדגם C-802, ואחד מהם פגע באחת מספינות הטילים של חיל הים שאכפו את הסגר הימי על לבנון. חיל הים לא היה מודע להימצאותם של טילים כאלו ברשותו של חזבאללה, ובשל ההנחיות שניתנו לספינות הן לא נקטו את צעדי ההתגוננות המתחייבים. באירוע נהרגו ארבעה חיילים, ונסראללה ניצל אותו היטב ודיווח עליו בנאום טלפוני ששודר בשידור חי גם ברשתות הטלוויזיה בישראל (בשעה שהרמטכ"ל חלוץ ערך מסיבת עיתונאים). נאום זה הקנה לנסראללה אמינות רבה, הן בקרב הציבור הלבנוני והן בקרב הציבור הישראלי. בעיני חלוץ היה האירוע תסמין של הקושי לעבור מדפוס של ביטחון שוטף לדפוס פעולה מלחמתי (חלוץ, 2010, עמ' 386).

ב־16 ביולי שיגר חזבאללה כ־50 רקטות לשטח ישראל. אחת מהן, רקטה בקוטר 220 מ"מ מתוצרת סוריה לטווח של 70 ק"מ, פגעה במוסך של הרכבת בעיר חיפה והרגה שמונה אזרחים. היה זה המקרה הקשה ביותר של הרג אזרחים בעורף הישראלי במלחמה הזאת, והוא סימן לישראלים את אופיו השונה של העימות. יום אחר

כך, ב־17 ביולי, שיגר חזבאללה כ־90 רקטות, והן נפלו בין השאר בחיפה, בצפת, במגדל העמק ובעפולה. ביום זה נשא ראש הממשלה אולמרט נאום בכנסת והצהיר על היעדים השאפתניים של המלחמה. ב־18 ביולי תקף חיל האוויר את מערך הרקטות לטווח 250 ק"מ ('זילזאל'), שאיים על תל אביב ועל סביבתה. המערך ספג נזק כבד ולא הופעל במהלך המלחמה נגד תל אביב, למרות איום מפורש של נסראללה. בימים הראשונים למלחמה שררה בישראל תמיכה רחבה בממשלה ובמהלכה. עם זאת, בדיעבד ברור כי אופן הפעולה הישראלי הגיע לנקודת המיצוי שלו בסוף השבוע הראשון למלחמה. ישראל מיצתה במידה רבה את המודיעין המקדים שלה על חזבאללה שעל בסיסו תוכננו התקיפות נגד מערכי הרקטות ומתקנים אחרים של הארגון. התוכניות האופרטיביות של צה"ל שהוכנו לפני המלחמה, זיהו זאת מבעוד מועד וקבעו כי בנקודת המיצוי נכון לעצור את התקיפות, לבחון את השפעתן ובמקרה הצורך לפתוח במהלך קרקעי נרחב. ואולם ידע אופרטיבי זה לא יושם, ומקבלי ההחלטות לא שקלו בכובד ראש את הרעיון (גורדון, 2012). בדיעבד ספק אם העצירה הייתה מובילה להפסקת הלחימה שכן סביר שחזבאללה היה ממשיך בפעולותיו. משכנס חזבאללה למלחמה, התמשכותה הייתה אינטרס מובהק של הארגון עקב תפיסת ה'ניצחון באמצעות אי־הפסד' שלו והצורך להמחישה.

השלב השני של המלחמה

המשך ירי הרקטות והתחושה כי המאמץ האווירי אינו מצליח לפגוע מספיק בחזבאללה הביאו בכל זאת לשינוי מסוים בדפוס הפעולה הישראלי ולתחילתו של השלב השני במלחמה. בשלב זה, מן ה־19 ועד ל־31 ביולי, בוצעו ציד רקטות מתמשך מן האוויר ומהלך קרקעי מוגבל שלא נועד לכיבוש שטח ואף לא לפגיעה ישירה ברקטות קצרות הטווח, אלא לפגיעה בפעילי חזבאללה. המהלך הקרקעי התנהל במתכונת של פשיטות מצומצמות למרחבים שהיו בשליטת חזבאללה, בהם מארון א־ראס (ב־19–22 ביולי) ובינת ג'בייל (ב־26–27 ביולי). האבדות לצה"ל במארון א־ראס ובבינת ג'בייל (שמונה הרוגים בכל אחד מן הקרבות) והמשך ירי הרקטות האיצו שני תהליכים הכרוכים זה בזה: אכזבה גוברת בדרג המדיני, בציבור ובתקשורת מתפקודו של צה"ל בלחימה; וחרדה משתקת כמעט מפני אבדות נוספות (הראל ויששכרוף, 2008, עמ' 247).

אחד מן המאפיינים העיקריים של השלב השני של המלחמה היה ירידה ניכרת בתמיכה הבינלאומית בפעולה הישראלית; היא הגיעה לשפל בסוף חודש יולי, לאחר שנפגעו כמה עשרות אזרחים לבנונים בבית בכפר כנא שהותקף וקרס. בשלב זה של המלחמה פגעו בשטח ישראל כ־1,250 רקטות (כ־100 רקטות בממוצע ליום), לראשונה גם על חדרה, ונהרגו שבעה אזרחים ו־21 חיילים.

בשבוע השלישי למלחמה החלה לחלחל ההבנה כי אין די בפעולה האווירית ובפשיטות הקרקעיות כדי להפסיק את ירי הרקטות. בסדרת דיונים שנערכה במטכ"ל ב־26–28 ביולי התעצמה הביקורת על דרך הפעולה של צה"ל ועל העדיפות הברורה שניתנה להפעלת הכוח האווירי. המבקרים הגדולים של דרך הפעולה הזאת היו דווקא אנשי חיל האוויר — ראש אמ"ן האלוף עמוס ידלין ומי שהיה בתקופת חפיפה לתפקיד ראש אגף התכנון — תא"ל עידו נחושתי. שניהם טענו כי כדי להפסיק את ירי הרקטות אין די בתקיפות מן האוויר ובפשיטות, וכי נדרש מהלך מתמרון נרחב הרבה יותר (הראל ויששכרוף, עמ' 299–300). בעקבות סדרת הדיונים הזאת המליץ הרמטכ"ל לקבינט המדיני־ביטחוני לגייס כוח מילואים נרחב של כמה אוגדות.

ב-27 ביולי אישר הקבינט את המלצת הרמטכ"ל לגייס את המילואים, אך עדיין לא אישר כניסה נרחבת ללבנון. עם זאת, גיוס האוגדות סימן שגם הדרג המדיני מבין כי דרך הפעולה האווירית אינה מפחיתה במידה ניכרת את ירי הרקטות, וכי הרקטות הן אמצעי לחימה מרכזי ברעיון הכולל של חזבאללה. ב-29 ביולי השלים צה"ל את גיוס המילואים שאישר הקבינט. ביום זה הנחה לראשונה ראש הממשלה את צה"ל להציג בפניו חלופה לפעולה רחבה בדרום לבנון. עם זאת, רוב מקבלי ההחלטות עדיין סברו כי אין להפעיל חלופה זו וכי הנזק מהפעלתה יהיה גבוה מתועלתה. גם בימים אלו, בעיצומו של השבוע השלישי למלחמה, ניכר בקרב מקבלי ההחלטות החשש הגדול ממהלך שעלול לגרום לאבדות רבות ולשהייה ממושכת של כוחות צה"ל בלבנון.

השלב השלישי של המלחמה

השלב השלישי החל בעקבות דיון שנערך בקבינט ב-31 ביולי, ובו קיבל צה"ל אישור להרחיב את הפעולה הקרקעית בלבנון וליצור אזור ביטחוני מיוחד ברוחב שישה ק"מ. בשלב זה חלה עליית מדרגה גדולה באופי הפעילות של כוחות היבשה בלבנון, ובחלקו האחרון, לקראת סיומה של המלחמה, התכוונה ישראל לפעול נגד הרקטות קצרות הטווח של הארגון באמצעות מהלך קרקעי בהיקף נרחב לליביה המבצעית של חזבאללה מדרום לליטני. בשלב זה של הלחימה פגעו בשטח ישראל כ-2,080 רקטות (כ-160 רקטות בממוצע ליום), ונהרגו 23 אזרחים ו-84 חיילים (33 מהם ביומיים האחרונים של המלחמה עד שהופסק המהלך הקרקעי הנרחב). לביל ה-1 באוגוסט הוטס במסוקים כוח של לוחמים מסיירת מטכ"ל ומיחידת שלדג ופשט על יעדים של חזבאללה במרחב בעלבכ (גרסה מצומצמת של מבצע איגוף אנכי רחב יותר שלא אושר). ב-2 באוגוסט חודשו התקיפות האוויריות שהופסקו למשך 48 שעות לאחר הרג האזרחים בכפר כנא. גם חזבאללה חידש את ירי הרקטות לשטח ישראל, ובאותו יום פגעו בישראל 230 רקטות (המספר הגדול ביותר של רקטות שפגעו בשטח ישראל ביום אחד). ב-4 באוגוסט פגעו כ-200 רקטות בשטח ישראל, ולראשונה נפגע אזור העיר חדרה. ב-6 באוגוסט פגעה רקטה בקבוצת חיילים שנערכו באזור כפר גלעדי והרגה 12 חיילי מילואים, המספר הגדול ביותר של חיילים שנהרגו באירוע יחיד במהלך המלחמה. פגיעה קשה זו המחישת את איום הרקטות גם על הכוח הצבאי ולא רק על העורף האזרחי. ב-7 באוגוסט הודיע הרמטכ"ל חלוץ כי הוא ממנה את סגנו האלוף משה קפלינסקי לנציגו בפיקוד הצפון (חלוץ, 2010, עמ' 448–451).

ב-9 באוגוסט אישר הקבינט הביטחוני מהלך מתמרן נרחב של צה"ל בלבנון. בד בבד נמשכו המגעים הדיפלומטיים למציאת פתרון מדיני לעימות, ולמוחרת הסכמי ישראל וארצות הברית על נוסח הטייטה להחלטה של מועצת הביטחון בעניין הפסקת האש. ב-11 באוגוסט בשעה 16:40, תוך כדי הדיונים במועצת הביטחון, אישר ראש הממשלה לצאת למהלך הקרקעי הרחב בדרום לבנון, ובשעה 21:00 החל התמרון. השתתפו בו ארבע אוגדות, וכן הונחתו כוחות בעומק שטח האויב ובוצעו פשיטות. חיל האוויר והארטילריה סייעו לכוחות הלוחמים כדי להשיג שליטה במרחב שעד הליטני, כדי לשלוט על מרחב צור וכדי לפגוע במחבלים ובמרחבי שיגור הרקטות. לפי אולמרט (2012) מטרת המבצע הייתה "לדחוף – למעשה לאלץ – את המעצמות ואת מדינות אירופה להסכים לנוסח ההחלטה הרצוי לנו במועצת הביטחון" (עמ' 747).

במהלך התמרון הקרקעי הפיל חזבאללה מסוק יסעור בעת שהמריא לאחר הנחתת לוחמים בלבנון. לקראת השעה 03:00 לפנות בוקר (שעון ישראל) קיבלה מועצת הביטחון של האו"ם פה אחד את החלטה

מספר 1701, שקראה להפסקת פעולות האיבה ולשיגור 15,000 חיילי או"ם חמושים לדרום לבנון. למוחרת הודיעה גם ממשלת ישראל על הסכמתה להחלטה. משמעותה של החלטה זו הייתה למעשה הפסקת המהלך המתמך של כוחות היבשה בלא שהושגו כל יעדיו האופרטיביים. האו"ם הודיע כי הפסקת האש תיכנס לתוקפה ב־14 באוגוסט בשעה 08:00. עד לאותה שעה נמשכו הקרבות בדרום לבנון, וחיל האוויר יירט שני כטב"מים של חזבאללה שהיו במשימת תקיפה. בלילה שקדם להפסקת האש התבצעה גם התקיפה האחרונה של חיל האוויר על רובע הדחיה.

בשבועות הבאים נשמרה הפסקת האש, אך נשמר גם הסגר האווירי והימי על לבנון. השטחים שכבש צה"ל נמסרו בהדרגה לרשות יוניפי"ל, ובסריקות נרחבות נמצאו אמצעי לחימה רבים של חזבאללה. ב־7 בספטמבר הוסר הסגר האווירי, וב־8 בספטמבר הוסר הסגר הימי. כוחות צה"ל עזבו את שטח לבנון ב־1 באוקטובר.

מאפייני הפעילות של חזבאללה

בשל התמיכה של סוריה ושל איראן בחזבאללה, היה חזבאללה ערב מלחמת לבנון השנייה דוגמה ייחודית לארגון לא מדינתי בעל יכולות צבאיות בעוצמה ניכרת: כ־1,000 רקטות ארוכות טווח (עד 250 ק"מ); כ־13,000 רקטות קצרות טווח; מערך אווירי (כטב"מים למשימות תקיפה) ומערך ימי (טילים נגד ספינות); וכוח גרילה של כ־10,000 לוחמים חמושים בטיילים אישיים מתקדמים נגד טנקים ונגד מטוסים. חזבאללה הקים בדרום לבנון מערכי נשק נגד טנקים, בנה בונקרים תת־קרקעיים והכין מערך לוגיסטי ללחימה ממושכת. חלקם של מערכים אלו שכנו בתוך הכפרים השיעיים או בשוליהם.

אומנם חזבאללה הופתע מכך שהחטיפה הובילה למלחמה, אך הוא הכין עצמו מראש לעימות שיתרחש בדפוסים הדומים מאוד לאלו שאכן התרחשו בפועל. הרעיון שהסדיר את בניין הכוח של חזבאללה ואת היערכותו של הארגון לקראת עימות אפשרי עם ישראל, היה 'ניצחון באמצעות אי־הפסד' (נסראללה, 2006). זוהי גרסה של אסטרטגיית ההתשה המבוססת על הבנה עמוקה של תפיסות היסוד הישראליות בענייני צבא וביטחון. חזבאללה זיהה את הצורך הישראלי בניצחון ברור וחד־משמעי במלחמה קצרה. למעשה כל מה שנדרש מן הארגון היה לשרוד, ובעיקר להפגין את שרידותו. חזבאללה בחר לעשות כך באמצעות ירי הרקטות המתמשך לשטח ישראל.

מערך הרקטות לטווח קצר שיגר במלחמה כ־3,500 רקטות בקוטר 107 מ"מ ו־122 מ"מ. הרקטות שוגרו הן מתוך הכפרים, הן משטחים פתוחים והן מן המתחמים המיוחדים שבנה חזבאללה. בשלב הראשון של הלחימה בוצע הירי בטפטוף לאורך כל שעות היממה, אך מאוחר יותר התחיל חזבאללה לשגר רקטות במטחים מתוכננים ובשעות קבועות פחות או יותר, בעיקר בשעות האור. מערך הרקטות לטווח בינוני שיגר כ־200 רקטות בכ־40 אירועי שיגור (הרוב שוגרו ממשגרים מרובי קנים). לכך יש להוסיף עוד כ־400 רקטות מוארכות טווח בקוטר 122 מ"מ ששוגרו בכ־150 שיגורים.

בימים הראשונים הותקפו בעיקר היישובים הקטנים הסמוכים לגבול עם לבנון. מאמצע השבוע הראשון למלחמה ועד סוף השבוע השני הותקפו גם הערים הגדולות בצפון ישראל, לרבות חיפה. לקראת סוף השבוע השני התמעטו השיגורים, ככל הנראה עקב ההצלחה של השמדת המשגרים לאחר השיגור. לקראת סוף חודש יולי שולבו בלחימה גם משגרי ה־302 מ"מ, והם שיגרו רקטות על יישובים רחוקים יותר, בהם בית שאן ועפולה.

מדוע ניתנה עדיפות להפעלת הכוח האווירי?

חיל האוויר הישראלי ביצע במלחמת לבנון השנייה כ־19,000 גיחות של מטוסים ושל מסוקים. כ־12,000 מהן היו גיחות של מטוסי קרב, רובן למשימות תקיפה וסיוע (כ־300 גיחות בממוצע ליום). מסוקי קרב ומסוקי סער ערכו כ־4,200 גיחות נוספות. רוב הפעילות האווירית כוונה ישירות נגד חזבאללה – הותקפו כ־7,000 מטרות, הוטלו כ־19,000 פצצות ונורו כ־2,200 טילים ויותר מ־170,000 פגזי ארטילריה (כ־35 אחוזים מן החימוש שהוטל היה חימוש מדויק).

במסגרת התקיפות הותקפו מבנים ששימשו מפקדות, מחסנים, משגרי רקטות, נקודות שיגור ומטרות שנחשדו כמסתור למשגרי הרקטות. כמו כן הותקפו קווי תקשורת, תחנות דלק, גשרים, מערכות מכ"ם חופים, חוליות של פעילים, רכבים ונקודות חסימה. במקביל לפעילות ההתקפית הקינטית פעל חיל האוויר גם בתחום לוחמת המידע, ומטוסי חיל האוויר הטילו כ־17,300,000 כרוזים.

כשישה עשורים לאחר הקמת צה"ל וכחמישה עשורים לאחר שנוסחה תפיסת ההפעלה המקורית שלו, סימנה אפוא מלחמת לבנון השנייה שינוי יסודי במאזן היחסים בין הכוח האווירי לכוחות היבשה וסטייה ברורה מתפיסה זו. נשאלת אפוא השאלה: מדוע בחרה ישראל להפעיל את כוחה האווירי ונמנעה עד לשלב מאוחר יחסית מהפעלת כוחות היבשה שלה על פי תפיסת ההפעלה המקורית?

בשנים שלאחר מלחמת לבנון השנייה נשמעו קולות רמים שגרסו כי בשנים שקדמו למלחמה זנח צה"ל את תפיסת ההפעלה המקורית שלו ואימץ תפיסת הפעלה אחרת שבמרכזה הרעיון של הכרעה באמצעות כוח אווירי. הקולות האלה ייחסו בדרך כלל את זניחת התפיסה הישנה להסתנוורות של גורמים בצה"ל מן הטכנולוגיה המתקדמת ומהצלחותיהם של הכוחות האמריקניים ליישמה בעימותים בעיראק, בקוסובו ובאפגניסטן. הם טענו כי את התפיסה החדשה יישם במלחמה הרמטכ"ל הראשון שהגיע מחיל האוויר, וכי היא נכשלה כישלון חרוץ.

אף שקולות אלו משיבים תשובה פשטנית לסוגיה מורכבת, אין ספק כי מלחמת לבנון השנייה אכן מסמנת שינוי ביחסה של הצמרת המדינית והצבאית למשקל של הכוח האווירי במאמץ להשגת ההכרעה הצבאית והניצחון במלחמה. ואולם העדיפות שניתנה להפעלת הכוח האווירי במלחמת לבנון השנייה לא נבעה, כפי שמקובל לחשוב, רק מן ההסתנוורות מן הטכנולוגיה המתקדמת שהייתה ברשות צה"ל ערב המלחמה, או מן האופן שבו הפעילו האמריקנים את כוח האש שלהם בעימותים מאז מלחמת המפרץ הראשונה. ההעדפה הזאת למעשה היא תוצאתו של תהליך שנמשך כשלושה עשורים ויותר, ושבהלכו התערער היחס המסורתי בין המהלך המתמדי (הכולל כמובן גם מרכיבים של אש ושל תנועה) ובין כוח האש, בפרט כוח האש האווירי. התערערותו של היחס הזה שיקפה את התגברות האיומים על המהלך המתמדי, שהומחשו במלחמת יום הכיפורים ואחריה, אך יותר מכל את השינויים החברתיים והפוליטיים שאפיינו את החברה הישראלית, כמו גם את הדמוקרטיזציה המערבית ליברלית האחרות. שינויים אלו החרפו מאוד את האילוצים על הפעלת הכוח הצבאי והבליטו את חשיבותו של הכוח האווירי.

ועדת וינוגרד (2008) נדרשה לסוגיה זו, וגם היא ייחסה משקל מיוחד "להסברים הקשורים לתרבות הארגונית של צה"ל, למוסר הפעולה שלו ולצורה בה לא נשמרו ערכיו המסורתיים" (עמ' 254). היא ציינה כי:

חלק ממאפיינים אלה אינם קשורים רק לפעולת צה"ל עצמו, פנימה, אלא גם לעובדה שחלק מן הערכים המסורתיים של צה"ל והתפיסות שנהגו לגבי צה"ל ומרכזיותו בחברה הישראלית החלו להישחק בשל כיווני ההתפתחות של החברה הישראלית ההטרוגנית, רוויית התקשורת, המעניקה עדיפות גוברת לשיקולים ולאינטרסים של הפרט, כולל הכלכליים, על השיקולים והצרכים של הקולקטיב הלאומי (ועדת יונגרד, 2008, עמ' 254).

התוצאה של המפגש בין תפיסת הלחימה של חזבאללה ליכולות הטכנולוגיות של הכוח האווירי הישראלי הייתה מעורבת. היא קשורה גם לחוסר הבשלות של כמה מן הטכנולוגיות להתמודד עם המאפיינים המיוחדים של חזבאללה, אך היא נובעת בראש ובראשונה מהיעדרה של תפיסה אסטרטגית ישראלית כוללת על האופן שבו יש להכריע צבאית את הארגון (שספק אם קיימת גם היום). ואכן בניגוד לתפיסה שרווחה לאחר המלחמה, צה"ל הגיע למלחמת לבנון השנייה ללא תפיסת הפעלה מגובשת. התפיסה המקורית, שגובשה בשנותיו הראשונות וזכתה להצלחה רבה עד לשנות ה־70, נחשבה ללא רלוונטית, אך אוסף ההבנות שהתפתח בעשור שקדם למלחמה לא הבשיל לכדי תפיסה חלופית שהייתה יכולה לשמש בסיס יציב לפיתוח מענה לאתגר שהציב חזבאללה.

עניין זה לווה בערפול תפיסתי. ועדת יונגרד טענה כי:

בעיה מרכזית אחרת במלחמה, שהיה מי שייחס אותה להשפעת תפיסת ההפעלה החדשה, הייתה התחושה המוטעית שהעדיפות הברורה שניתנה להפעלת 'מכות אש' על פני התמרון הקרקעי, בתחילת המלחמה ובמהלכה, עוגנה בתורת לחימה מבוססת היטב. למעשה, העדפה זו, שאכן השתמעה מהדגשי תורת ההפעלה החדשה, נבעה במידה רבה ממקורות אחרים, שעיקרם היה חשש מחיכוך ישיר עם האויב בזירה הלבנונית וממחירו באבדות בנפש, מחד, ומהביטחון ביכולות העתירות של הנשק המונחה המדויק, ובעיקר מהפעלתו בממד האווירי, מאידך [...] ההנחה – המופרכת – שהיה מדובר ב'תורה' סדורה, העניקה לאמונות אלה ממד מקבע של לגיטימציה ואמינות מוגזמים, ובכך יצרה חסם נוסף בפני חשיבה פתוחה, על בסיס הערכת מצב קונקרטית, מול זירה ויריב מוכרים (ועדת יונגרד, 2008, עמ' 322).

במבט לאחור

מלחמת לבנון השנייה הייתה אירוע למידה חשוב לשני הצדדים. גם ישראל וגם חזבאללה למדו ממנה לקחים חשובים שהסדירו במידה רבה את היחסים האסטרטגיים ביניהם בתקופה הארוכה שעברה מאז המלחמה. חזבאללה למד על הקושי להעריך את תגובותיה של ישראל, על הנזק שנגרם מהפעלת עוצמתה הצבאית בעימות גבה־עצימות ועל הבעייתיות של תפיסתו האופרטיבית בעימות כזה. ישראל למדה על המחיר הכבד של כל יממת לחימה נוספת בעידן שבו אין ביכולתה להפסיק לחלוטין את ירי הרקטות לשטחה. בספרו כתב חלוץ (2010): "לעולם החלופה שלא מומשה תהא אטרקטיבית יותר, משום שהיא מראה את כל יתרונותיה התיאורטיים מבלי שעמדה במבחן המעשה, שבו היו מתגלים חסרונותיה המעשיים" (עמ' 363). ואכן ממבט מפוכח נראה כי היציאה הישראלית למלחמה שיקפה בכל זאת כמה הבנות חשובות על

השינויים במאפייני המלחמה ובסביבה האסטרטגית והאופרטיבית. מקבלי ההחלטות בישראל הבינו כי התשומות הנדרשות להכרעתו הצבאית של חזבאללה הן גדולות מן התשומות שהם היו מוכנים להשקיע, והעריכו כי הכרעה כזאת גם אינה נדרשת בנסיבות המיוחדות של העימות. הם ניסו אפוא לגרום לחזבאללה (ובמידה מסוימת גם למדינת לבנון) נזק כבד שיגרום לו להימנע מפעולות חטיפה בעתיד ויבטיח לישראל תקופה של שקט. הכוח האווירי נתפס ככלי היעיל ביותר להשגת יעדים אלה, וההערכה הייתה כי הפעלתו אכן תגרום לאותו נזק מרתייע. עם זאת, הכוח האווירי לא הצליח להתמודד עם האופן שבו הפגין חזבאללה את שרירותו ועם ההשלכות שהיו לירי הרקטות המתמשך על התחושות בציבור הישראלי. גם ההפעלה המהוססת והמאוחרת של כוחות היבשה לא הצליחה להתמודד עם האתגר.

לאחר המלחמה שררה בציבור הישראלי תחושה קשה של אכזבה ותסכול, שנבעה בעיקר מן הפער הגדול שבין הציפיות לניצחון במלחמה ובין תוצאותיה בפועל. לישראל היה זמן כמעט בלתי מוגבל לפעולה, ובראשיתה זכתה הפעילות הצבאית לקונצנזוס כמעט מוחלט. בסיומה של המלחמה התברר כי בניגוד לציפיות חזבאללה עומד על רגליו ולא יפורק מנשקו. לכן הגישה הכללית הייתה כי ישראל נכשלה במלחמה וכי כושר ההרתעה שלה נפגע מאוד.

עם זאת, ככל שעבר הזמן התעוררה גם גישה אחרת שלפיה כושר ההרתעה של ישראל דווקא התחזק. האוחזים בגישה זו גורסים כי היעדים הריאליים של המלחמה, השונים מן הציפיות המוגזמות, דווקא הושגו (חלוץ, 2010, עמ' 364–367; לגישה דומה, מפרספקטיבה של שנה לאחר המלחמה, ראו: אלרן וברום, 2007). מבחינה טקטית, טוענים המחזיקים בגישה זו, אין ספק כי ישראל הפתיעה את חזבאללה וגרמה לו נזק כבד. מספר פעילי חזבאללה שנהרגו היה יותר מ־600, מחיר כבד מאוד לארגון, שלאורך שנות קיומו לא איבד לוחמים רבים. למחיר הזה הצטרפה פגיעה כלכלית קשה בארגון; הוא איבד אמצעי לחימה יקרים ותשתיות חיוניות. המלחמה פגעה קשה גם ברובע הדחיה — הסמל לריבונותו בביירות ומרכז העצבים המרכזי של הארגון. מערך המוצבים שבנה חזבאללה לאורך הגבול עם ישראל נהרס, המערך התת־קרקעי שהקים נחשף ומערכי הרקטות שלו, לטווח בינוני וארוך, נפגעו במידה ניכרת. נסראללה עצמו הסתתר בשנים שלאחר המלחמה והמעיט בהופעות פומביות מחשש להתנקשות בחייו. הכפרים השיעיים, עיקר עוצמתו, ספגו נזק כבד. גם למדינת לבנון נגרם נזק רב שנאמד, על פי מקורות לבנוניים, בכמה מיליארדי דולרים.

מבחינה אסטרטגית מצביעה הגישה הזאת על השקט ששרר בגבולה הצפוני של ישראל בשנים שמאז המלחמה, וקושרת אותו, לפחות בחלק מתקופת הזמן הזאת, לתוצאותיה של המלחמה ובעיקר לנזק שנגרם לארגון עצמו וללבנון כולה. ואכן חזבאללה נאלץ להבליג בשנים שלאחר המלחמה על שורה של מכות כואבות שאותן הוא ייחס לישראל, ובכלל זה החיסול בשנת 2008 של עימאד מורנייה, הדמות הצבאית הבכירה בארגון, ורצף של תקיפות על מתקנים ועל שיירות שהובילו אמצעי לחימה (אמל"ח) מסוריה ללבנון מאז שנת 2013. למעט אירוע בודד בשנת 2010 שבו הרגו צלפים של צבא לבנון, כנראה בהנחיית חזבאללה, מפקד גדוד מילואים שאבטח עבודות הנדסיות בגבול לבנון, היה גבול לבנון שקט כמעט לגמרי עד שנת 2014, וגם אחר כך היה שקט למדי. הדרך היחידה שבאמצעותה ניסה חזבאללה לפעול נגד ישראל הייתה פיגועים בחו"ל. שורה של פיגועים כאלו, בהקשרים שונים, סוכלה בשנים 2009–2012. ב־18 ביולי 2012 הצליח חזבאללה לבצע

פיגוע קטלני נגד תיירים ישראלים בעיר בורגס שבבולגריה ולרצוח חמישה ישראלים ונהג אוטובוס בולגרי. פעילות נוספת נגד ישראל בוצעה ברמת הגולן ('תיק הגולן'), אך היא לא הביאה לארגון הישגים כלשהם. את השקט הכמעט מוחלט בגבול לבנון עד שנת 2011 אכן אפשר לייחס בראש ובראשונה לתוצאותיה של מלחמת לבנון השנייה ולהבנת חזבאללה את משמעויותיה. לאחר 2011 הצטרפה הטלטלה האזורית במזרח התיכון לגורמים המרסנים את חזבאללה, שכן היא אילצה אותו להתמודד בזמנית עם כמה זירות פעילות. לנוכח המלחמה בין משטרו של בשאר אל־אסד ל'מדינה האסלאמית' ולשלל ארגוני המורדים הסוניים, הלך והעמיק חזבאללה את מעורבותו בסוריה כדי לשמר את שלטונו של אסד ולמנוע זליגה של הלחימה ללבנון. העמקת המעורבות בסוריה הגבירה את רתיעת חזבאללה ממלחמה עם ישראל, והארגון נאלץ להשלים עם שורה של פעילויות התקפיות נגדו בשטח סוריה שאותן הוא ייחס לישראל. בתחילת שנת 2013 אף סימן נסראללה בפומבי את השלמתו של חזבאללה עם פעילויות אלו, אך הגדיר את שטח לבנון מרחב שונה שפגיעה בו תזכה לתגובה הולמת.

שני אירועים שהתרחשו בשנת 2014 (פיצוץ מחסן אמל"ח סמוך לגבול סוריה ומות פעיל של הארגון מפיצוץ מתקן האזנה בעדלון), הובילו את חזבאללה — לראשונה מאז מלחמת לבנון השנייה — לבצע שני פיגועי גבול בניסיון להרתיע את ישראל משינוי נוסף של כללי המשחק. פיגוע גבול נוסף שהקשרו דומה התרחש בינואר 2015, לאחר תקיפה ישראלית ברמת הגולן שנהרגו בה פעילים של חזבאללה וקצין איראני. בפיגוע נהרג חיילי צה"ל, לראשונה זה זמן רב. עם זאת, דומה שאף שחזבאללה היה נכון לשלם מחיר על פעילותו וללא ספק הסתכן בהסלמה רחבה — התוצאה הכוללת הייתה לשביעות רצונו. נראה שכך היה גם ב־1 בספטמבר 2019, כאשר פעילי חזבאללה שיגרו טילי נ"ט לעבר כלי רכב צה"לי ולעבר מוצב על גבול לבנון בתגובה לתקיפה ישראלית בסוריה שנהרגו בה פעילים של הארגון. ניסיונות לאותת על 'משוואה' ביחסי הארגון עם ישראל היו גם ביולי 2020 (ניסיון פיגוע שסוכל) ובאוגוסט 2021 (ירי רקטות לשטחים פתוחים בתגובה לתקיפה אווירית ישראלית ראשונה בלבנון מאז 2014).

המלחמה המחיישה לחזבאללה לא רק את הקושי לצפות את תגובותיה של ישראל, אלא גם את המבוי הסתום שאליו הובילה תפיסתו האופרטיבית. בהיעדר יכולת לגרום לה כאב רב (מלבד ירי הרקטות והשפעותיו המורליות), המשיכה ישראל להילחם. הפעלת הכוח הישראלי המחיישה לחזבאללה את הקושי שלו להתמודד עם התמשכות הלחימה והבהירה לו כי ככל שעובר הזמן ישראל מצליחה לגרום לו נזק כבד יותר. הבנה זו לא הובילה את הארגון לשנות את תפיסתו לאחר המלחמה, אבל הביאה אותו לידי הצטיידות חסרת תקדים באמצעים שיאפשרו לו להערכתו לממש בעתיד את התפיסה ביתר הצלחה. הצטיידות זו אף עוררה בארגון את הרעיון כי יש היגיון בקיצור משך הלחימה משום שהוא מונע מישראל להביא לידי ביטוי את יכולותיה. מפרסום אסטרטגיית צה"ל עולה כי הרעיון של מבצע 'הרתעה', למרות בעיותיו, נמצא עדיין במרכזה של החשיבה האסטרטגית הישראלית (איזנקוט, 2015, 2018). בהקשר זה הלקח העיקרי ממלחמת לבנון השנייה הוא כי מבצעי הרתעה מחייבים בראש ובראשונה תיאום בין הפעולה המדינית לפעולה הצבאית. בעניין זה שונים מהותית מבצעי ההכרעה המסורתיים, שבהם הוסדרו היחסים בין תחומי הפעולה באופן טורי — הפעולה הצבאית הייתה אמורה לייצר תנאים לפעולה המדינית. מבצעי הרתעה מחייבים רמת תיאום גבוהה יותר, והפעולה המדינית אמורה להיות משולבת לחלוטין בפעולה הצבאית. ישראל התקשתה לייצר

את התיאום הזה ברמה הנדרשת עד לשלבים האחרונים של המלחמה, ורק בהם נוצר תיאום כזה. זאת ועוד, מבצעי ההרתעה מחייבים גם מודיעין אינטימי על הבנותיו של האויב את מצבו. לבסוף, המלחמה מלמדת גם על הקושי להעריך את תוצאותיהם של עימותים צבאיים בעידן הנוכחי. מלחמת לבנון השנייה חשפה כשלים וליקויים רבים. עם זאת, בדיעבד נראה כי תוצאותיה של המלחמה היו טובות יותר מן ההערכה שהייתה מקובלת בישראל מייד עם סיומה. המסקנה היא כי אירועים בעלי אופי דומה מחייבים התבוננות לא רק מפרספקטיבה מרוחקת יותר, המתאימה להערכה כזו של תוצאות. בהיעדר ניצחון ברור וחד־משמעי, הפרספקטיבה הנדרשת להערכת מבצעים שתכליתם להשיג 'הרתעה' יכולה להיווצר רק כעבור זמן, והיא מחייבת להפריד ככל האפשר בין האירועים והתחושות במהלך הלחימה ובין השפעותיהם של האירועים בטווח הזמן הבינוני והארוך.

כלי טיס בלתי מאוישים

אחד מן המאפיינים המיוחדים של מלחמת לבנון השנייה היה שבמהלכה היו לראשונה לחיל האוויר יותר שעות טיסה בכטב"מים משעות טיסה במטוסי קרב (סך זמן הטיסה בכטב"מים היה 16,000 שעות). כטב"מים שהו ברצף מעל אזורי הלחימה והשתתפו בה באופן פעיל, בעיקר במשימת 'ציד המשגרים'. כטב"מים מסוג 'הרמס 450' ו'סרצ'ר' היו מצוידים במגוון חיישנים כדי לגלות את משגרי הרקטות ואת הטילים לפני או אחרי השיגור וכדי לאפשר את תקיפתם בחימוש מדויק.

בשני העשורים שקדמו למלחמה נהפכה ישראל לאחת מן היצרניות והיצואניות הגדולות ביותר של כטב"מים ולמובילה עולמית בתחום זה. לאחר מלחמת לבנון השנייה הצטייד חיל האוויר בכמה דגמים מתקדמים של כלי טיס מסוג זה: בשנת 2007 נקלט 'שובל' ('הרון 1'), כטב"ם בגודל בינוני הפועל בטווחים קרובים ובינוניים; בשנת 2010 נקלט 'איתן' ('הרון TP'), גרסה גדולה בהרבה (פי ארבעה) ומתקדמת של 'שובל'; ובשנת 2014 נקלט 'כוכב' ('הרמס 900'), שיפור של 'הרמס 450'.

הייחוד של הכטב"מים הוא בכך שהם אינם מסכנים את אנשי צוות האוויר; הם זולים יחסית (אם כי קיימות פלטפורמות בלתי מאוישות יקרות מאוד); הם יכולים לשאת מגוון רחב של אמצעים; הם יכולים לשהות זמן ממושך באזור הלחימה; והם יכולים לפעול במגוון של זירות (אם כי זמן ההגעה שלהם לזירות רחוקות הוא איטי יחסית).

דרור בן דוד (2011) כתב על שילוב של כטב"מים בלוחמה ותיאר שתי מגמות שהובילו למקום המרכזי שתופסים כיום כלי הטיס הללו – התפתחות והבשלה של מגוון טכנולוגיות רלוונטיות והשתנות המאפיינים של עימותים צבאיים (עמ' 86). על פי השקפתו יתרונו היחסי של הכטב"ם בא לידי ביטוי בשלושה אופנים עיקריים: במשימות ארוכות טווח יכולים הכטב"מים למלא את תפקידם ברציפות ובמשך ימים רבים; בזירות שבהן רמת הסיכון למטוס גבוהה מאוד, מחירו הנמוך יחסית של הכטב"ם מעניק לשימוש בו יתרון על פני שימוש במטוס רגיל; ובאזורים שבהם הסיכון לצוותי האוויר ישיר וגבוה, בין השאר בשל נוכחות של רעל באוויר, של נשק כימי או של קרינה גרעינית, יתרונו של הכטב"ם ברור ומובהק (עמ' 87).

לדברי מפקד חיל האוויר עידו נחושתן (2011) "ניסיונו עד כה מוכיח שכלי הטיס הבלתי מאוישים ומטוסי הקרב אינם מחליפים זה את זה אלא דווקא משלימים אחד את השני. כלי הטיס הבלתי מאוישים מוסיפים נדבכים חדשים לעולם הלוחמה האווירית, וסביר להניח שבשנים הקרובות יצטרפו אליהם נדבכים נוספים" (עמ' 127). נחושתן הדגיש את הייחודיות המהפכנית של הכטב"מים: "אופי הפעולה של מטוסי הקרב הוא של מעין 'פשיטה', ואילו כלי הטיס הבלתי מאוישים הוסיפו נדבך של 'נוכחות' או 'שהייה' ממושכת מעל שדה הקרב. זהו שינוי מהותי באופן שבו מופעל הכוח האווירי" (עמ' 127).

מרכזיותם של הכטב"מים מעוררת את שאלת נחיצותו של הלוחם האנושי בשדה הקרב ובהפעלתם של כלים בלתי מאוישים. נחושתן (2011) העריך "כי בעתיד הנראה לעין יהיה צורך בנוכחות של לוחם אווירי בשדה הקרב עצמו" (עמ' 127), בעיקר בשל האי־ודאות הגבוהה של שדה הקרב, המחייבת להשקפתו יכולת הבנה ויכולת תגובה מהירות ביותר. בן דוד (2011) סבור כי למרות כל ההתפתחויות הטכנולוגיות האדם הוא עדיין גורם מפתח גם בהפעלת כטב"מים (עמ' 92).

בשנת 2012 שינה מפקד חיל האוויר אמיר אשל את המונח 'כלי טיס בלתי מאוישים' ל'כלי טיס מאוישים מרחוק' כדי להדגיש את המעורבות האנושית בקבלת ההחלטות וביישומן.